nová díla, kdežto Vrchlický věděl, jak je leckde zle, a chtěl především pomáhat."

Ze vzpomínek Antonína Klášterského

Vědeckou a uměleckou aktivitu podporovala Česká akademie také udělováním výročních cen, podporami a cenami z jednotlivých fondů či udílením stipendií. Ceny ČAVU byly až do roku 1920 nejvýznamnějším veřejným oceněním českých spisovatelů a umělců. Za svá díla je dostali v průběhu let jak vědci, např. J. Heyrovský, K. Engliš, L. Niederle, B. Němec, J. Jakubec, J. Janošík, B. Hrozný, tak umělci ze všech oborů, mj. z hudebníků A. Dvořák, Z. Fibich, J. B. Foerster, L. Janáček a B. Martinů, z výtvarníků M. Aleš, J. Bauch, E. Filla, F. Ženíšek, z literátů K. M. Čapek-Chod, J. Durych, F. Halas, J. Havlíček, A. Jirásek. Několikrát získal cenu i básník J. S. Machar, který se jako satirik nezastavil ani před kritikou Akademie.

„Pánové hleďte dobře znát význam svých nesmrtelných, stane se dozajista, umře vám ten a onen, svět se pak: „Co je to?" nad jménem takovým zeptá, byste se neptali též: „K čertu, kdopak to jen byl?"

Zahraniční styky České akademie

„Musíme míti revue vědeckou v řeči světové, a řekněme zrovna německou, nějakou Böhmische Revue. V německé té revue ohlašovali bychom světu, co skutečně máme dobrého ... Budou-li pak práce uznány, postarají se cizinci o jejich překlady a vědcové naši zůstanou takto ve styku se světem vědeckým ... Böhmische Revue vydávala by Česká akademie a starala by se o její rozšíření ..." Tak uvažoval již v roce 1885 v první etapě diskusí o nutnosti vzniku české akademie T. G. Masaryk, jemuž šlo o co největší zapojení české vědy do mezinárodního kontextu. Stanovy České akademie z r. 1890 vymezovaly úkol instituce mnohem skromněji. V nich se kladl spíše důraz na pasívní začlenění do světové vědy a kultury. Zahraniční kontakty České akademie, i když se s ohledem na její možnosti nemohly rozvinout do šířky, byly pozoruhodné tím, že napomáhaly k překonání jednostranné závislosti české vědy na vědě německé.

Jednou z forem kontaktu se zahraničím byly volby významných osobností světové vědy za zahraniční členy. A tak se činnosti ČAVU mohlo zúčastnit téměř 200 vědců a umělců, mezi nimi Marie Curie, D. I. Mendělejev, E. Denis, H. Pirenne, S. Lagerlöfová, G. B. Shaw a H. Sienkiewicz, J. Plečnik, A. Rodin i I. Stravinskij.

Trvalou formou styku se zahraničím byly studijní cesty, na něž jednotlivé třídy přispívaly buď ze svého základního jmění, nebo z výnosů jednotlivých fondů. Některé z cest byly finančně tak náročné, že se pro jejich uskutečnění prostředky jednotlivých tříd slučovaly (např. cesta A. Musila do Malé Asie v l. 1908–1909, obdobná situace se opakovala při financování cesty B. Hrozného v r. 1924).

Za existence Rakouska-Uherska Česká akademie nenavázala hlubší organizovanou spolupráci se zahraničními nebo mezinárodními vědeckými institucemi. Čile se sice vyměňovaly publikace, byl pokus o sblížení s Akademií věd v Krakově, ale konkrétní vědecké úkoly stanoveny nebyly. Jednalo se dokonce o vytvoření Svazu slovanských akademií, ale tato myšlenka nebyla realizována pro rozmanité překážky ani před rokem 1914, ani po válce, když byla v modifikované podobě oživena.

Po roce 1918 napomáhala ČAVU ke vzniku Československé národní rady badatelské, která se konstituovala roku 1924 a do značné míry přejímala úlohu organizátora vědeckých styků se zahraničím. Reálné výsledky měl vstup ČAVU do Mezinárodního svazu akademií v roce 1919. V návaznosti na program této mezinárodní organizace začala ČAVU připravovat slovník středověké latiny, při němž se rozhodujícím způsobem uplatňoval Bohumil Ryba, soupis antických váz na našem území a také mapu římského impéria. Dlouholetým reprezentantem ČAVU v tomto svazu byl Václav Tille.

Jinou využívanou formou spolupráce byly od poloviny 20. let do roku 1933 pobyty v přímořské biologické stanici Villefranche sur Mer, kterou se podařilo díky aktivitě přírodovědecké třídy po několika jiných pokusech pronajmout.

ČAVU po celé období své existence vysílala své zástupce také na mezinárodní vědecká zasedání a kongresy. Velký význam měly tyto cesty jak v počátcích činnosti ČAVU, tak po roce 1945, kdy byly v podstatě jedinou možnou formou, jak pomoci osobních styků navazovat válkou přerušené kontakty a získat přehled o nových vědeckých výzkumech. S takovým cílem vyjížděl např. V. Trkal, jeden z iniciátorů vzniku Ústavu ČAVU pro atomovou energii, či V. Hlavatý, který ve své zprávě z pobytu v USA v roce 1946 uvádí: „Ve snaze prospět pokud možno mezinárodnímu postavení české vědy snažil jsem se ... nalézti studijní možnosti pro naše mladé odborníky. Podařilo se mně získat u profesora Oppenheimera v Berkeley a profesora Millikana v Los Angeles výslovný a závazný slib, že do svých laboratoří na moje doporučení přijmou po jednom ze zdatných universitních absolventů."

Normální vývoj ČAVU skončil v roce 1939: politická i hospodářská situace v následujícím období změnila rozhodující měrou charakter její činnosti. Postihla v první řadě její zahraniční kontakty.

Prostředky a vliv ČAVU pro navázání a udržení zahraničních kontaktů nebyly nikdy jediným poutem české vědy se světem, ale byly – zvlášť v prvním období její činnosti – poutem významným.

ČAVU – ČSAV: Otázka kontinuity a diskontinuity

V pondělí 17. listopadu 1952 v 10 hodin zazněly v Národním divadle hymny, jimiž začal program slavnostního vyhlášení ČSAV. Jako první promluvil bývalý prezident České akademie věd a umění a nastupující prezident ČSAV Zdeněk Nejedlý. Projev přednesl předseda vlády A. Zápotocký, pozdravný dopis zaslal prezident K. Gottwald. V hledišti zasedlo prvních 52 jmenovaných akademiků a 43 budoucích prvních členů – korespondentů ČSAV. Z tohoto počtu bylo 51 osob z řad profesorů nebo docentů Karlovy univerzity, 21 z Českého vysokého učení technického a 18 z dalších vysokých škol. Vedle Z. Nejedlého přešlo do nové ČSAV v roce 1952 celkem 43 členů ČAVU (z celkového počtu 140 členů I–III. tř) a 43 členů KČSN (z celkového počtu 187). Členská základna ČAVU a KČSN byla ovšem z valné části identická. (Do roku 1968 bylo mezi členy ČSAV 59 členů ČAVU a 69 KČSN.) Analogickým způsobem lze dokázat kontinuitu dalších vědeckých institucí, např. Československé národní rady badatelské a Masarykovy akademie práce.

„ČSAV je nejvyšší vědecká instituce republiky Československé, vzniklá přebudováním Královské české společnosti nauk, založené r. 1784 a České akademie věd a umění ..." Zákon č. 52/1952 Sb.

V této době splnila ČSAV významnou a dosud nedoceněnou úlohu: dala možnost práce řadě vysokoškolských učitelů, kteří po r. 1948 byli nuceni opustit své fakulty. Je pravda, že mnozí z asylantů byli zařazeni jako pouzí „odborní pracovníci", že měli posléze i potíže s přiznáním hodnosti DrSc a že možnosti jejich styků se zahraničím byly minimální.

Dne 25. 4. 1968 podepsalo jedenáct bývalých členů ČAVU a KČSN* tzv. protestní rozklad žádající nápravu křivd osobních a nápravu celkovou. Úvodní odstavec se odvolává na kritické projevy akademiků Průška a Wichterleho, na řadu pasáží z projevu akademika Šorma a dalších na valném shromáždění ČSAV v dubnu 1968. Vedení ČSAV dopis velmi seriózně projednalo, ale teprve po dalších 21 letech může nové vedení Akademie opravdově usilovat o splnění jeho hlavního postulátu: aby věda „byla též mravní instancí, nepostradatelnou složkou duchovního života, kontrolou vážnosti, s níž daná společnost pojímá potřebu pravdy."

Nejen ve statistice členů či pracovníků ČSAV z řad bývalých členů ČAVU a KČSN, ale především z výsledků jejich vědecké práce i působení a vlivu v ČSAV můžeme vidět dostatečně pádné důkazy pro tvrzení, že v daných podmínkách existovala do jisté míry kontinuita ČAVU a KČSN i po r. 1952. Je úkolem historiků posoudit poměr důkazů pro kontinuitu i pro částečnou diskontinuitu v určitých oblastech, je úkolem všech pracovníků ČSAV prokázat, že její nejlepší tradice a ideály jsou živé a životné a pokračují.

---

* Dopis podepsali: V. Černý, M. Boháček, Fr. Čáda, V. Příhoda, J. Patočka, J. Král, O. Vočadlo, B. Tomsa, F. Tauer, B. Trnka a B. Ryba. (Uvádíme pořadí podpisů na originálu dopisu.)

* * *

Československá akademie věd připomíná jubileum České akademie věd a umění následujícími akcemi:
Přednáškový cyklus „Sto let České akademie věd, a umění" na filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve dnech 28. 3., 4. 4., 11. 4., 18. 4., 25. 4., 2. 5., a 16. 5. vždy 16.40 hod.
13. 5. vědecké zasedání „Přírodovědci a technici v ČAVU" v Národním technickém muzeu. Pořádají Čsl. společnost pro dějiny věd a techniky, Ústav pro teorii a historii vědy ČSAV a Národní technické muzeum.
16. 5. výlet do Lužan, sídla Josefa Hlávky, zakladatele a mecenáše ČAVU. Pořádá Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových.
17. 5. v 10.00 vernisáž výstavy „Sto let od zahájení činnosti ČAVU v Národním muzeu. Výstava potrvá 5 týdnů.
ve 13.00 recepce pro čestné hosty předsedy ČSAV akademika Otto Wichterleho ve vile Lanna
ve 14.00 vědecké zasedání „Věda, umění, peníze, aneb čeští mecenáši od konce 19. století" ve vile Lanna
ve 20.00 „Umění a věda", salon Lyry Pragensis v budově ČSAV na Národní 3
18. 5. v 10.00 slavnostní hudební matiné v Národním divadle.
22. 5. v 19.00 koncert České filharmonie na počest jubilea ČAVU z děl A. Dvořáka, F. Chopina a B. Bartóka ve Smetanově síni Obecního domu, diriguje Jiří Bělohlávek.
23. 5. v 19.00 slavnostní představení v Národním divadle na počest jubilea ČAVU, na programu opera A. Dvořáka Rusalka, která r. 1901 obdržela výroční cenu ČAVU.
30. 5. v 16.30 literární podvečer z děl členů IV. třídy ČAVU v síni Boženy Němcové v Památníku národního písemnictví na Strahově.

Jubilejní číslo připravila
Dr. Magdaléna Pokorná
s kolektivem pracovníků
Ústředního archívu ČSAV.

Vedoucí redaktor: dr. Miroslav Šmidák
Redakce: dr. Dana Kašťáková, CSc., Národní 3, Praha 1, tel.: 22 88 63
Foto: Jiří Plechatý • Typo: Jaromír Dvořák
Sazba: STPVL, Academia Praha
Tisk: Academia Praha
Číslo 11. vychází 18. 4. 1991